

Mokytojo iš Pietų Amerikos svajonė: paprastesnė lietuvių kalba be sudėtingų taisyklių

Rašyti mokomės mokykloje, ten ir tenka susipažinti su rašybos taisyklėmis, kai kurie jų reikalavimai labai lengvai, lyg savaime priimami, kiti būna nesuprantami, vis nesiseka jų įsidėmėti. Vėliau taisykles pamirštame, lieka tik automatizuoti rašymo įgūdžiai. Tačiau ne visiems pavyksta sudėtingesnius rašybos atvejus įsidėmėti, išmokti ir tada pradėdam kaltinti rašybos taisykles, kad jos painios, neaiškios, nelogiškos, ir norim jas pakeisti. Situacija tikrai gerai pažįstama, ko gero, kiekvienam iš mūsų bent kartą teko pagalvoti: ir kodėl tokios sudėtingos lietuvių kalbos rašybos taisyklės, reikėtų jas palengvinti, supaprastinti ir visi tekstų rašytojai būtų patenkinti.

Rasuolė Vladarskienė, Lietuvių kalbos institutas

Rašybos taisyklės yra sutartinis dalykas, atrodytų, nėra jokių sunkumų: tereikia susitarti ir priimti paprastas ir aiškias taisykles, todėl diskusijų apie rašybos reformos būtinumą kyla nuolat. Tačiau iš tiesų, pakeisti rašybos taisykles nėra taip paprasta, dažnai jos nekaitaliojamos, nes joms būdingas pastovumas, tai lyg koks visuomenės ir valstybės stabilumo garantas.

Plačiau apie lietuvių kalbos rašybą ir jos pokyčius rašiau praėjusiais metais (žr. straipsnį „Apie lietuvių kalbos rašybą ir jos pokyčius“, *Pasaulio lietuvis*, 2025-11-07). Dabartinė lietuvių kalbos rašyba klostėsi pamažu. XX a. antrajame dešimtmetyje viešojoje vartosenoje įsitvirtino Jono Jablonskio knygoje „Lietuvių kalbos gramatika“ (1922 m.) nustatyta rašyba, tačiau ne visiems rašantiems

lietuviškai tos taisyklės tiko. Dalis šviesuomenės ir toliau ieškojo būdų, kaip lietuvių kalbos rašybos taisykles patobulinti. Pats J. Jablonskis dėl jų abejojo, buvo sudaryta rašybos komisija (pirmininkas Pranas Skardžius), ji 1933 m. paskelbė rašybos reformos projektą, bet šis nebuvo patvirtintas. Prie rašybos svarstymų grįžta 1939 m.: Lituanistikos institute vėl sudaryta rašybos komisija (ir vėl pirmininkas buvo P. Skardžius), bet jos darbą sunkino prasidėjusios okupacijos: 1940 metais - rusų, 1941 m. - vokiečių.

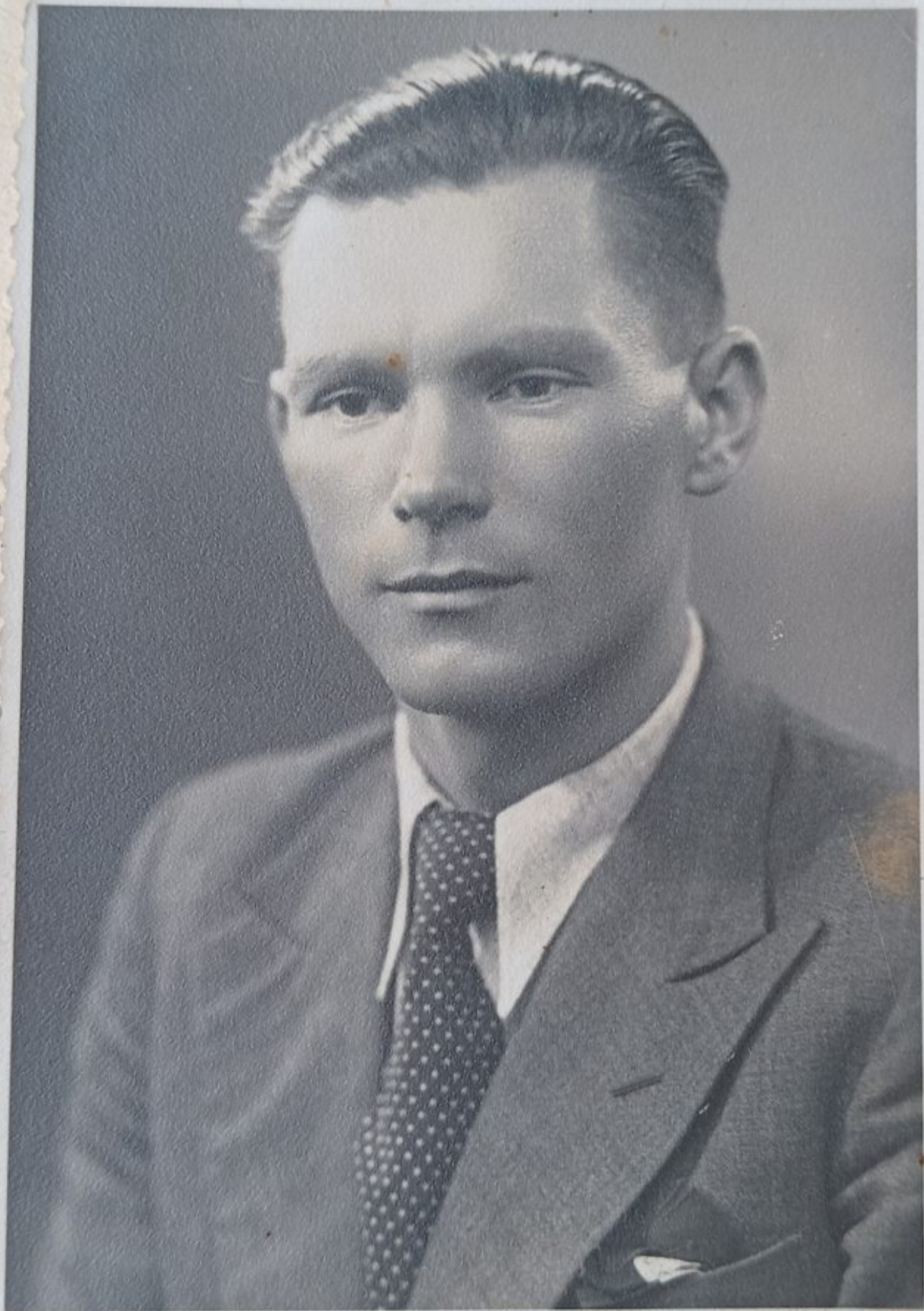

Foto Studija
S. Zolinas

Jauragè, Daciaus-Girèno al. 36

1 pav. Bronius Savickas 1938 m. | Delios Savickaitės archyvo nuotr.

Šiame straipsnyje noriu supažindinti su apie 1940 m. parengtu vienu iš lietuvių kalbos rašybos projektų, kuris yra akivaizdus įrodymas, kaip išeivijos lietuviams rūpėjo gimtosios kalbos reikalai. Šis rašybos projektas įdomus tuo, kad jį parengė ne kalbininkas, o mokytojas Bronius Savickas (žr. 1 pav.), gyvenęs ir dirbęs toli nuo Lietuvos – Pietų Amerikoje – Urugvajuje ir Argentinoje.

Apie Bronių Savicką

Pirmiausia pateiksiu glaustas žinias apie aptariamo rašybos projekto autorių: tai, ką pavyko sužinoti iš jo dukters Delios ir rasti išeivijos spaudoje, svarbus duomenų šaltinis buvo suskaitmenintas lietuvių diasporos laikraščių archyvas „Spauda.org“.

Bronius Savickas gimė Vadokliuose (Panevėžio apskr.) 1910 m. liepos 21 d. 1930–1933 m. gyveno Argentinoje, grįžęs į Lietuvą mokėsi Tauragės mokytojų seminarijoje. Joje susipažino su bendramoksle klaipėdiete Johana Elfriede Gryningaite ir ją vedė. 1938 m. baigė Mokytojų seminariją ir Draugijos užsienio lietuviams remti buvo paskirtas mokytojauti į dr. Jono Basanavičiaus vardu pavadintą lietuvių pradžios mokyklą Montevidėjuje. Tais pačiais 1938-aisiais jauna mokytojų pora išvyko į Urugvajų. Apie šių pedagogų atvykimą pranešė „Argentinos lietuvių balsas“ 1938 m. spalio 30 d. Naujieji atvykėliai energingai ėmėsi darbo: ne tik mokytojavo (žr. 2 pav.), bet ir telkė lietuvių bendruomenę organizuodami įvairius renginius.

Dr. Jono Basanavičiaus mokykla Urugvajaus sostinėje Montevideo.
Vidury sėdi Mokyklos Vedėjas Mok. Br. Savickas su Ponia ir Prof. Vytautas Bacevičius

2 pav. Lietuvių mokyklos Montevidėjuje mokiniai su mokytojais Savickais (L 1940, sausio 6) | Laikraštis „Lietuvis“ 1940 m.

Apie pagyvėjusią lituanistinę veiklą Montevidėjuje atvykus mokytojams Savickams spaudoje rašyta: „Padidėjus mokytojų skaičiui, įkuriami dvejose vietose vyresniojo amžiaus mokiniams ir civiliams lietuvių jaunimui tam tikri lietuvių propogandiniai kursai. Juos veda mokytojai B. Savickas ir K. Vilkas. Skautų veikla taipgi pagyvėja. Berniukams skautams vadovauja mok. B. Savickas, o mergaitėms skautėms ponia E. Savickienė. Pereitais mokslo metais, dabartinio mokyklos vedėjo Br. Savicko pranešimu, Urugvajaus lietuvių mokykloj buvo 63 mokiniai. Visi mokytojai tie patys, kaip ir anksčiau, tik mok. Vilką dabar pavaduoja p. Savickienė. Be eilinio mokymo, Urugvajaus lietuviai mokytojai, ypač jos vedėjas Savickas, dirba dar ir kultūrinį darbą, apie kurį pereitų metų gale jis taip praneša DULR-ui: „Nuo rugpiūčio mėn. pradžios įsteigiau lituanistikos kursus Casabo's priemiestyje, mokosi 16 vaikų. Liepos mėn. 23 d. mokykloje buvome suruošę mokyklos šventę su vaidinimu ir mokinių choru - Dariaus ir Girėno Išeivių Dienai minėti. Rugpiūčio mėn. 18 dieną padarėme mokykloje - tik su mokiniais - muz. prof. Vytauto Bacevičiaus sutikimą <...>“ (PL 1940, kovo 15). Ši ištrauka puikiai liudija apie aktyvią visuomeninę, kultūrinę veiklą, į kurią mokytojai Savickai stengėsi įtraukti kuo daugiau išėivijos lietuvių, ir ne tik vaikų, bet ir jaunimo, siekdami ugdyti jų tautiškumą ir patriotizmą.

1941 m. Pietų Amerikos spaudoje pasirodo pranešimų apie Urugvajaus mokyklos uždarymą: „MONTEVIDIEČIŲ ŽINIAI Dėl žinomų visiem priežasčių užsidarius

Montevideo Lietuvių Mokyklai, tos mokyklos knygynas – apie 1500 knygų – tapo paliktas Montevideo mieste montevidiečių lietuvių naudojimuisi. <...> Buv. Montevideo Liet. Mokyklos Vedėjas Br. Savickas“ (ALB 1941, balandžio 17) ir Savickų atvykimą į Argentiną: „Nuo šių metų rugpiūčio 1 d., buvęs Montevideo lietuvių mokyklos vedėjas p. Bronius Savickas pradeda dirbti – P. A. Žiniuose, – kaip redakcijos narys“ (PAŽ 1941, liepos 31).

Mokytojai Savickai gyveno Mendosoje, bet spaudoje apie jų gyvenimą ir darbą Argentinoje daug informacijos rasti nepavyko. Iš laikraščiuose skelbiamų aukotojų sąrašų ir trumpų paminėjimų matyti, kad B. Savickas dirbo mokytoju, prenumeravo „Argentinos lietuvių balsą“ ir siūsdavo sveikinimus redakcijai įvairių švenčių proga. B. Savickas mirė 1999 m. vasario 27 d.

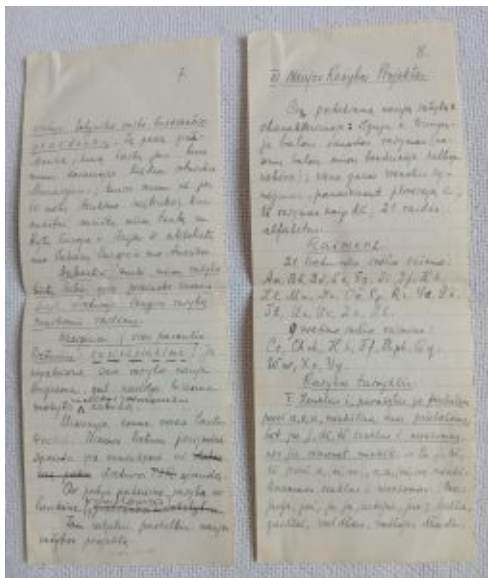
Išlikusių tėvo rankraščių kopijomis maloniai pasidalijo Argentinoje gyvenanti jo dukra Delia Savickaitė*.

Rankraščio „Rašybos reforma“ apibūdinimas

Broniaus Savicko „Rašybos reformos“ rankraštis užima 19 ranka rašytų pailgų lapelių (3 ir 4 pav.).

3 pav. Rankraščio 1 ir 2 psl. kopijos

4 pav. Rankraščio 7 ir 8 psl. kopijos

Šį rankraštį 1942 m. autorius nusiuntė išeivijos lietuvių laikraščiu „Argentinos lietuvių balsas“ prašydamas jį paskelbti, tai liudija kartu su rankraščiu saugomas ir vokas iš laikraščio redakcijos su 1942 m. gruodžio 13 d. spaudu, tame voke, matyt, buvo redakcijos atsakymas. Ant voko B. Savicko ranka užrašyta „Rašybos Reforma“.

Rankraščio pabaigoje yra toks P. S.: „Visus lietuviškus laikraščius prašau perspausdinti šitą mano „Rašybos Reformą“ ir nurodytas adresus, kuriuo kviečiama rašyti naujosios rašybos projekto rengėjui. Taip B. Savickas tikėjosi plačiau paskleisti savo rašybos reformos siūlymus, paskatinti lietuvius aktyviau diskutuoti rašybos klausimais ir ją tobulinti. Beje, mokytojas savo rašybos siūlymus siuntė ir į Lietuvą, tai patvirtina trumpa užuomina spaudoje: „rusų okupacijos metu p. Savickas buvo pasiuntęs savo naujos lietuviškos („graždankos“) rašybos projektą komisarui Venclovai“ (ALB 1942, gruodžio 10). Iš šios žinutės aiškėja, kad rašybos projektas buvo parengtas anksčiau (gal apie 1940 m.), taip pat matyti cituojamos publikacijos autoriaus neigiamas požiūris į siūlomą rašybos reformą. Nors galėjo būti, kad tas autorius nė nebuvo matęs Savicko rašybos reformos projekto, nes mokytojas kaip tik ir siūlė, jo nuomone, lengvesnę rašybą, kad nebūtų progos okupantams rusams Lietuvoje įvesti rašybos rusiškomis raidėmis vietoj sunkios lietuviškos rašybos. Galbūt šioje užuominoje kartu slypi ir neoficialus neigiamas laikraščio redakcijos vertinimas, nes išeivijos spaudoje išspausdinto B. Savicko rašybos reformos projekto ar diskusijų dėl jo nepavyko rasti. Tikėtina, kad šios reformos siūlymai nebuvo amžininkų palankiai

sutikti, nes siūlyti pakeitimai pasirodė nepriimtini.

Rankraščio struktūra ir turinys

Rankraštis, pavadintas „Rašybos reforma“, suskirstytas į 4 skyrius: „Mūsų rašyba“, „Reformos Bandymai“, „Naujosios Rašybos Projektas“ ir „Naujosios Rašybos Paaiškinimas“. Rankraščio struktūra labai apgalvota ir logiška. Pirmuose dviejuose skyriuose aptariama lietuvių kalbos rašybos raida, jos sudėtingumas, įvairių rašybos reformų bandymai ir argumentuotos siūlomos reformos priežastys. Trečiame skyriuje surašyti siūlomi rašybos pakeitimai: nauja abėcėlė ir 12 taisyklių, o ketvirtame skyriuje – naująją rašyba parašytas tekstas ir pateikti konkrečių žodžių rašybos paaiškinimai.

Pirmajame I skyriaus „Mūsų Rašyba“ sakinyje įvardyta priežastis, kodėl, autoriaus nuomone, reikia svarstyti rašybos reformą: „Vienas svarbiausių dabartinių kultūrinių mūsų tautos uždavinių yra lengvos ir racionalios rašybos išdirbimas.“ Šiame skyriuje trumpai, pradedant Martyno Mažvydo „Katekizmu“, aptarta lietuvių kalbos rašybos raida ir konstatuota, kad rašyba labiau nusistovėjo „Aušros“ laikais, o Lietuvos valstybė „oficialine“ rašyba paskelbė Jono Jablonskio aptvarkytą vilnišką rašybą. B. Savicko nuomone, pagrindiniai šios rašybos bruožai: ilgųjų ir trumpųjų balsių skyrimas; vieno garso dvejopas rašymas, lenkiškos nosinės raidės ir čekiškos č ir š; 33 raidžių abėcėlė. I skyrius baigiamas taip: „Šita rašyba nepaprastai kebli ir sunkiai išmokstama, todėl visuomet būdavo stengiamasi ją pakeisti nauja, lengvesne.“

II skyriuje „Reformos Bandymai“ apžvelgti mėginimai Lietuvoje reformuoti rašybą. Rankraščio autorius skyriaus pradžioje piktinosi, kad lietuvių kalbos rašybos taisyklių tiek daug ir jos taip susipynę, kad jas sunku išmokti. Mokytojui, dirbančiam išėivijoje, tai buvo labai akivaizdu, nes taisyklingos rašybos išmokyti Montevidėjuje ispanų kalbos apsuptyje gyvenančius lietuvius buvo sudėtinga. B. Savickas priminė, kad kuriantis Lietuvos valstybei lengvesnės rašybos reikalavo Adomas Jakštas ir Matas Grigonis, supeikė Švietimo ministerijos sudarytos komisijos 1933 m. parengtą rašybos reformą, kuri, mokytojo manymu, buvo lengvesnė, bet nė kiek ne protingesnė. Toliau skyriuje apgailestauta dėl Sovietų Lietuvoje sudarytos komisijos naujai rašybai parengti neveiklumo, ypač abejota jos pirmininko prof. Prano Skardžiaus nusiteikimu keisti jablonskinę rašybą. O labiausiai B. Savickas nerimavo dėl užsienio lietuvių spaudoje pasirodžiusių žinių, kad „Pabaltijo tautos vietoje lotyniško rašto turėsiančios graždanką“, o „dabartinė

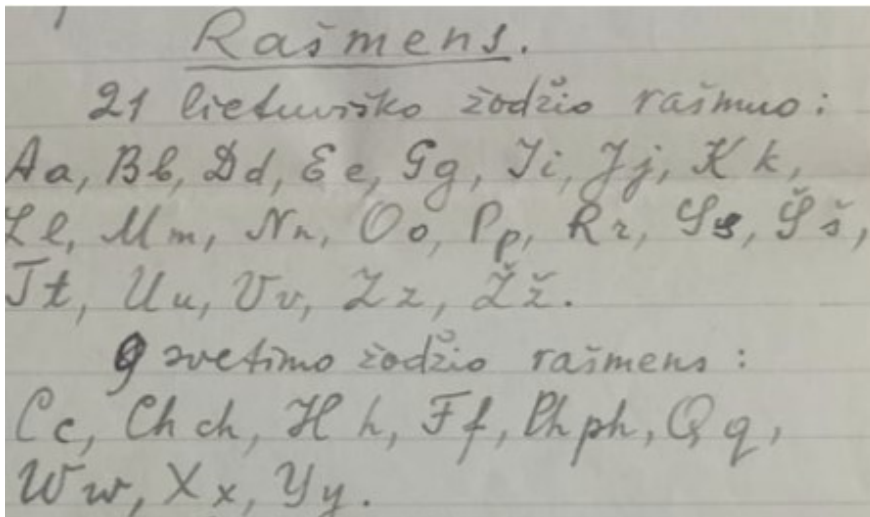
sunki mūsų rašyba būtų labai gera priežastis rusams įvesti rašybą rusiškais raidėmis“. Todėl aktyvus lietuvių puoselėtojas kreipėsi į viso pasaulio lietuvius ir kvietė juos nelikti abejingus: „Susirūpinkime! Jei nepakeisime savo rašybos nauja lengvesne, gal neužilgo turėsime mokytis rusiškus rašmenis – azbuką.“ Kaip išeitį iš tos keblios padėties jis pasiūlė svarstyti jo parengtą naujos rašybos projektą.

III skyriuje „Naujos Rašybos Projektas“ B. Savickas pateikė naujos rašybos projektą visuomenei svarstyti.

Vertinant šį prieš 85 metus parengtą rašybos reformos projektą, matyti, kad būdamas mokytojas B. Savickas gerai išmanė bendruosius rašybos principus ir savo siūlymus aiškiai suskirstė į tris dalis: pirmiausia nurodė apibendrintus siūlomus pakeitimus, toliau pateikė rašmenų inventorių, surašė 12 svarbiausių naujosios rašybos taisyklių, o tada naująją rašybą parašė straipsnelį ir pakomentavo jo rašybą.

Pirmiausia apžvelgsime B. Savicko siūlytus lietuvių kalbos rašybos pakeitimus. Jo paties nuomone, naujosios rašybos pagrindiniai principai yra šie: „ilgujų ir trumpųjų balsių vienodas rašymas (nosinių balsių mūsų bendrinėje kalboje nebėra); vieno garso vienokis žymėjimas, panaikinant plačiąją e; tš rašymas kaip dž; 21 raidės alfabetas“.

Tada rankraštyje pateiktos raidės, B. Savicko vadintos rašmenimis, jis atskyrė lietuviškų žodžių ir svetimų žodžių rašmenis (žr. 5 pav.). Iš viso B. Savicko siūlytą vartoti abėcėlę sudarė 30 raidžių. Lietuviškų raidžių abėcėlėje sumažėjo, nes atsisakyta nosinių ir ilgujų balsių, taip pat raidės *é*, tačiau kitų kalbų žodžiams rašyti jis numatė net 9 raides, nors IX taisyklėje svetimžodžius siūlė tarti ir rašyti lietuviškiau, pvz., *pabrikas* (vietoj *fabrikas*), *imnas* (vietoj *himnas*).

5 pav. Savicko siūlyti vartoti rašmenys

Toliau B. Savickas surašė 12 naujosios rašybos taisyklių, kuriomis praktiškai parodė, kaip įgyvendinami šio skyriaus pradžioje paskelbti svarbiausi naujosios rašybos principai.

Reikia pasakyti, kad ši rašybos reforma buvo labai sistemiškai apgalvota ir gana nuosekli. Ja buvo siekiama sumažinti diakrinių ženklų, atsisakyti nosinių raidžių, taip pat *é* ir *ū*, nuosekliai buvo siekiama vieną garsą žymėti vienodai. Bet siekdamas rašybos sistemiškumo ir paprastumo B. Savickas labiausiai susitelkė į užrašymo patogumą, tačiau iš akių išleido lietuvių kalbos fonetikos dėsnius: rašyboje gal ir patogų, kai nereikia skirti ilgųjų ir trumpųjų balsių, bet bendrinėje lietuvių kalboje balsių ilgumo nepaisyti neįmanoma, nes nuo jo priklauso žodžių reikšmė, pvz.: „Kai kurie žodžiai skiriasi tik vieno balsio ilgumu, pvz.: *būriuoti* „rinktis į būrį, telktis, pulkuoti“, *buriauoti* „plaukti su buriniu laivu“, *ginimas* „varymas, vijimas“ ir *gynimas* „saugojimas nuo pavojaus“. Balsio ilgumu gali skirtis ir skirtingos to paties žodžio formos, pvz.: *antis* (vienaskaitos vardininkas) ir *antys* (daugiskaitos vardininkas); *tankus* (vienaskaitos vardininkas) ir *tankūs* (daugiskaitos vardininkas)“ (LRK 2022, p. 24). Šitai B. Savickas tikrai žinojo, nes Rygiškių Jono „Lietuvių kalbos gramatikoje“, kurios rašyba buvo švietimo ministro patvirtinta kaip privaloma Lietuvos mokyklose, rašoma: „Vieni mūsų kalbos balsiai tariami trumpai, kiti - ilgiau, tęsiamai“ (Jablonskis 1922, p. 8).

Trumpai apžvelgsime visas 12 naujosios rašybos taisyklių. I taisyklė skirta minkštumo ženklui *i* vartojimui patikslinti: „po *j*, *dž*, *tš* (prieš *a* (*ai*, *au*), *o* *u*, (*ui*, *uo*) minkštinamasis ženklas *i* nerašomas. (Pav.: *jauja*, *jai*, *jo*, *artojui*, *juo*; *leidža*, *gaidžai*, *valdžau*, *vadžoja*, *džusta*, *gaidžui*, *didžuoja*, *vertša*, *jautšai*, *artšau*,

martšos, martšu, kirtšuoja)“, nes tie priebalsiai „visuomet minkšti“. Pastaboje nurodyta išimtis svetimžodžiams, juose *i* rašomas, jei priebalsiai tariami minkštai. Matyt, šia taisykle siekta ir trumpumo (kad reikėtų kuo mažiau raidžių rašyti), ir sistemiškumo.

Trys taisyklės (II-IV) skirtos garso *e* rašymui paaiškinti. II taisyklėje išvardytos 6 grynosios dvibalsės ir 16 mišriųjų, o pastaboje nurodyta, kad *ei* trumpumo dėlei yra padaryta iš *(i)ai*, o mišriųjų *el, em, en, er* balsis *e* yra platus (=ia) ne žodžio gale ir siauras (=é) gale žodžio. Toliau III taisyklėje aiškinama, kad „[N]orėdami dvibalsius *el, em, en, er* žodžio gale tarti su *ia* turime rašyti: *ial, iam, ian, iar*. (Pav.: *teviai, tariam, tian*). - Ne gale žodžio tų dvibalsių - *el, em, en, er* - *e* visuomet tariamas kaip *ia*; bet gale žodžio tos dvibalsės tariamos su *e* siauru (pav.: *bernužel, emem, duoben, niaber*), išskyrus žodelyčius *per, šen...*“ O pastaboje pridėta, kad *del, vel* taip pat rašomi ir prie jų pridėjus kitų žodžių: *delto, velgi*. Pats siekis vienodai rašyti platusį *e* visais atvejais atrodo sistemiškas, bet atkreiptas dėmesys į žodžio galo rašymo ypatumus.

Kitose trijose taisyklėse aptartas priebalsių rašymas. V taisyklėje nurodyta, kad „[L]ietuviškuose žodžiuose ir labiau prigijusiuose skoliniuose *c* rašmenimi žymėtas garsas žymimas *ts*. (Pav.: *tsit, kats kats, tsukrus*).“ VI taisyklėje pasakyta, kad raidė *z* nerašoma prieš *d*, o „rašoma žodžiuose: *zirzti, Kazis, Juozas...* (Pav.: *lasdà, vaisdas, rasdavo, zàisdà, miasdavo, gasdinti*).“ VII taisyklėje apibrėžta, kada rašyti *j*: „skiemenu pradžioje prieš *a, e, i, o, u,*; *ai, au, ui, uo, ie*, kada *j* tariamas; ir žodžiuose *bjaurus, pjauti, spjauti* bei jų dariniuose. (Pav.: *javas, jega, jis, joja, juda; jaigu, jaunas, artojui, juodas, jieva*).“ Ir dar priduriama, kad jeigu žodžio pradžioje prieš *a* netariamas *j*, bet girdimas platus *e*, tada „rašomas minkštinimo ženklas *i* (pav.: *iažis, iagle*)“.

Balsių ilgumo skirtumams žymėti B. Savickas siūlė naudoti kirčius. VIII taisyklėje rašoma: „Žodžio prasmei atskirti kartais rašomas kirtis: *kairinis - sunùs, draugià, rankà, gražù, tà, tù, jà, jì; dešininis - súnus, traukiní, gjarú, gražiú, tá, tú, já, jí...*“ Tačiau tokio būdo vis tiek neužtektų balsių ilgumui tinkamai rašte pažymėti.

Pora taisyklių skirta žodžių trumpinimui. IX taisyklėje nurodyta: „Trumpintos žodžių lytys teiktinos šios: *bendraties; daiktavardžių vietininko; visų linksniuojamųjų žodžių dg. naudininko; veiksmažodžių dg. I ir II asmenų; liepiamosios nuosakos I ir II asmenų*. (Pav.: *rašit; lape; varno, šaknì; namam, visiems; darom, daret; darik, darikim, darikit*). - Tuos žodžius galima rašyti ir

netrumpinus.“ O X taisyklėje paaiškinama, kad „[A]postrofa reikalinga rašant ne teiktinas trumpintas žodžių lytis. (Pav.: namuos', mus' =mūsų, vienam' =viename, daros' =darosi, siakas' =sekasi, traukias' =traukiasi).“ Atrodo, kad B. Savickas šia taisykle norėjo palengvinti rašybą siūlydamas trumpinti rašomus žodžius, kad reikėtų mažiau raidžių rašyti, bet kartu ir apsunkino skirdamas teiktinas ir neteiktinas trumpinti žodžių formas ir dar į rašybą įvedė naują ženklą - apostrofą.

XI taisyklėje aptartas kitų kalbų žodžių tarimas, o kartu ir rašymas: „Dažniau sakomi svetimžodžiai tartini lietuviškiau (pav.: pabirkas, imnas, koras; Paris, Montevidejus, Oslas, Stogolmas, Kopenaga, Burdejas =Burdeaux, Tokijas, Chikaga).“ Ši taisyklė nėra grynai rašybos taisyklė, greičiau tai tarimo dalykas, bet toks siūlymas tikrai rodo mokytojo pastangas išlaikyti kuo grynesnę lietuvių kalbą.

Įdomi XII taisyklė, joje aukštaitis B. Savickas mėgino įteisinti jam iš tarmės puikiai pažįstamą *in* vietoj *i*: „Priešdėlis ir prielinksnis „i“ rašomas tariamas „in“. (Pav.: in, inkilas, ineiti, insakas, intapas, inniaše).“ Kaip šio keitimo priežastį mokytojas nurodė estetinį motyvą, jį pastiprindamas paplitimo kriterijumi: siūlo vartoti *in*, nes gražiau skamba nei *i*, be to, „Lietuvoje daug kur taip taria“.

Skyriaus pabaigoje pridurta: „Visa kita, kas čia nepaliesta, rašoma pagal Prof. J. Jablonskį, žinoma, žiūrint naujo alfabeto ir čia paskelbtų rašybos taisyklių.“

IV skyriuje pateiktas straipsnelis „Kaiminai“, parašytas naująja rašyba (žr. 6 pav.) ir paaiškintos svarbesnės naujosios rašybos ypatybės.

IV. Naujosios Rašybos Paaškinimas.

Kaimynai.

Pro musu (1) kaima tiaka (2)
gilokas upialis.

Ant tulto stovejo (3) Strasdo (4)
Piatruikas ir žiucejo, kaip gražei (5)
tiaka skardus to upialis vandienel-
is. Mažinau, kaip tat atsilikti
galejo, ar Strasdukiui galvite (6)
apvaigo, ar šaip kas pasidare,
tik eme ir inkrito (7) vaikas
upialin. Butu ir prigerias (8), brat
kalvis, Strasdo kaiminas, patatias
nialaimia, greit pribego, šoko
upen (9), išgelbejo (10) vaika ir
parniaše tevaliam (11).

Miatam praslinkus, eme dragti
kalvio namai. Manuskubo nei ap-
sidairita, ir visi namai buvo jau
liepimo apimti. Kalvis išgelbejo
žmona ir vaikus; viena tik,
visi (12) mažaji savo suniali,
nulindusi kur iš baimes, vžmiris
iš namu ištraukti. Pasilikusiojo
kudikio riksmu išgirdo Strasdas.
Išgirdias šoko in paskendusius

ugni (13), pakripusius ir grin-
vantius (14) namus, išniaše ku-
diki ir atidave kalviui.

Paaškinimai.

Juodčiau parasytieji žodžiai
pagal senąją rašybą būdavo ki-
taip rašomi. Vadinasi, turime tekę
rašybos revoliuciją.

Panauginėsime naujosios rašy-
bos ypatybes:

Žodis „musu“ (1) būdavo iki
šiol rašomas „mūm“. Dabar ilgosi-
sis ū nebevertojame, kaip apsiėjo
be jo Mažvydas ir kuri buvo Dauk-
šos įverta XVII amžiuje. Nosinėmis
rardėmis a, e, i, u pažymime il-
quosius balnius, nes nosinumas
mūm kalboje jau išnykęs. Taiigi,
nežymint ilgųjų balnių, atkrin-
ta ir nosinius rašymas.

Žodis „tiaka“ (2) būdavo rašomas
tiat teka. Rardi e ir ra senojį
rašybą žymėjo vieną tą patį garsą,
tai labai painiojo rašybą.
Dabar senieji e ir ra rašomi vre-
nodai - ia.

6 pav. Naujosios B. Savicko rašybos pavyzdys

6 pav. Naujosios B. Savicko rašybos pavyzdys

Kad būtų aiškesnis B. Savicko siūlytos rašybos vaizdas, toliau pateikiamas perrašytas tas straipsnelis, pajuodinti tie žodžiai, kurie pagal naujosios rašybos taisyklės rašomi kitaip (rankraštyje jie pabraukti, taip būdavo pažymimi žodžiai, kuriuos norėta pabrėžti spausdinant juodesniu šriftu). Skliaustuose skaičiais

pažymėti naujosios rašybos atvejų paaiškinimų numeriai.

„Kaiminai

Pro **musu** (1) **kaima tiaka** (2) gilokas **upialis**.

Ant tilto **stovejo** (4) **Strasdo** (5) **Piatriukas** ir **žiurėjo**, kaip **gražei** (5) **tiaka** skaidrus to **upialio vandianelis**. **Niažinau**, kaip tat atsitikti **galejo**, ar **Strasdukui galvite** (6) apsvaigo, ar **šaip** kas **pasidare**, **eme** ir **inkrito** (7) vaikas **upialin**. **Butu** ir **prigerias** (8), **biat** kalvis **Strasdo kaiminas**, **pamatias nialaimia**, greit **pribego**, šoko **upen** (9), **išgelbejo** (10) **vaika** ir **parniaše tevialiam** (11).

Miatam praslinkus, **eme diagti** kalvio namai. **Niasuskubo** nei **apsidairit**, ir visi namai buvo jau liepsnos apimti. Kalvis **išgelbejo žmona** ir vaikus; **viena tik visú** (12) **mažaji** savo **suniali**, **nulindusi** kur iš **baimes**, užmiršo iš **namu** ištraukti. Pasilikusiojo **kudikio virksma** išgirdo **Strasdas**. **Išgirdias** šoko **in** paskendusius **ugni** (13), **pakripusius** ir **griuvantšius** (14) namus, **išniaše kudiki** ir **atidave** kalviui.“

Perskaičius šį straipsnelį (111 žodžių), matyti, kad B. Savicko siūlyti rašybos pakeitimai tikrai buvo didžiuliai, nes daugiau nei pusė (60) žodžių pajuodinti. Vadinasi, naujosios taisyklės rašybą būtų pakeitusios iš esmės. Tai ir pats mokytojas puikiai suprato ir sakė, kad tai „rašybos revoliucija“. Tačiau pačiam jo rašybos reforma atrodė logiška ir priimtina, nes „[M]okant dvyliką naujos rašybos taisyklių, galima lengvai taisyklingai lietuviškai rašyti“.

Toliau IV skyriuje plačiau paaiškinta konkrečių žodžių rašyba, dažnai nurodyta ne tik kokios raidės pakeistos, bet ir argumentuota, kodėl taip padaryta. Iš šių rašybos paaiškinimų aiškėja ir B. Savicko rašybos reformos pagrindimas. Rašybos pakeitimus reformos autorius grindė šiais argumentais:

siekė paprastumo, todėl siūlė atsisakyti žymėti ilguosius balsius, taip pat siūlė atsisakyti nosinių raidžių, nes nosiniai garsai nebetariamai;

siekė trumpumo: rašte siūlė trumpinti žodžių galą, kad reikėtų mažiau raidžių rašyti;

siekė suvienodinti to paties garso rašymą: platumą *e* siūlė rašyti *ia* visais atvejais, taip pat siūlė rašyti tariamą *j* žodžiuose *bjaurus*, *pjauti*, *spjauti* bei jų dariniuose;

remdamasis *dž* analogija vietoj *č* siūlė rašyti dviraidį *tš*, taip pat vietoj *c* lietuviškuose žodžiuose rašyti *ts*;

rėmėsi Martyno Mažvydo autoritetu, siūlė rašyti taip, kaip rašė M. Mažvydas.

Pavyzdžiui, aiškindamas žodžio *musu* rašymą, B. Savickas teigė, kad *ū* nebevertinama, nes be jos apsiėjo ir M. Mažvydas, o nežymint ilgųjų garsų, nebereikalingos ir nosinės raidės. Aptardamas žodį *tiaka* sakė, kad „[R]aidė *e* ir *a* senojoje rašyboje žymėjo vieną ir tą patį garsą, tai labai painiojo rašybą. Dabar senieji *ia* ir *e* rašomi vienodai – *ia*.“ Siūlė rašyti sutrumpintas žodžių formas: „Kadangi trumpiau – patogiau.“ Skaitant naujosios rašybos atskirų atvejų paaiškinimus negalima nesižavėti mokytojo pedagoginiu talentu: lengvai, paprastai, suprantamai aiškinti ir argumentuoti siūlomus rašybos pakeitimus.

Apibendrinimas

Bronius Savickas buvo mokytojas ir aktyvus lietuviybės puoselėtojas XX a. viduryje Urugvajuje ir Argentinoje, lietuvių išeivių bendruomenėje jis organizavo kultūrinę veiklą. Lietuvių kalbos rašybos reformos siūlymus kūrė kaip mokytojas praktikas, pirmiausia galvodamas apie tai, kad visiems išmokti rašyti taisyklingai lietuviškai nebūtų sudėtinga, todėl stengėsi, kad naujoji rašyba būtų paprasta, nuosekli, lengva ir patogi. Taip pat B. Savickas tikėjo, kad jo pasiūlyta lengvesnė lietuvių kalbos rašyba būtų galėjusi sutrukdyti okupacinės rusų valdžios planus Lietuvoje įvesti rašybą kirilica – rusiškėmis raidėmis.

Svarbiausi B. Savicko rašybos reformos pakeitimai:

siūlė atsisakyti ilgųjų ir trumpųjų balsių žymėjimo, numatydamas galimybę prireikus balsių ilgumą žymėti kirčio ženklais;

remdamasis fonetiniu principu siūlė atsisakyti nosinių raidžių, nes nosiniai garsai lietuvių kalboje nebetariami; siūlė rašyti tariamą *j* žodžiuose *bjaurus*, *pjauti*, *spjauti* bei jų dariniuose;

dėl nuoseklumo siūlė platųjį *e* žymėti vienodai *ia* visais atvejais, pagal *dž* analogiją siūlė rašyti dviraidžius *ts* ir *tš* vietoj *c* ir *č*; čia nuoseklumas buvo svarbiau už trumpumą, nes vietoj vienos raidės siūlė rašyti dvi;

dėl trumpumo siūlė rašyti sutrumpintas žodžių formas, taip pat nerašyti minkštumo ženklo prieš *a* (*ai*, *au*), *o*, *u*, (*ui*, *uo*) po visada minkštai tariamų *j*, *dž*,

tš;

remdamasis estetiniu ir paplitimo kriterijais siūlė vietoj *į* rašyti *in*.

Broniaus Savicko „Rašybos reformos“ rankraštis liudija išėivijos lietuvių pastangas rūpintis lietuvių kalbos išsaugojimu ir tobulinimu. Tiesa, mokytojo siūlyta rašybos reforma radikali buvo ne tik XX a. viduryje, net dabar, praėjus daugiau kaip aštuoniems dešimtmečiams, atrodo gana drąsi. Nors konkretūs rašybos reformos siūlymai ir neatrodo priimtini, bet pats principas siekti lengvesnės ir paprastesnės rašybos tikrai nusipelno pagiriamojo žodžio.

Baigiant straipsnį norisi išreikšti pagarbą XX a. lietuvių išėivijos šviesuomenės patriotizmui ir entuziazmui dirbti lietuvybės labui, nors ir gyvenant toli nuo tėvynės.

Literatūra ir šaltiniai

ALB: *Argentinios lietuvių balsas*, Argentinios lietuvių informacinis tautinės krypties savaitraštis, Buenos Airės, leistas 1927–1988. Prieiga internete: <https://www.spauda.org/argentinios-lietuviu-balsas-laikrastis/>.

Jablonskis Jonas (1922). *Rygiškių Jono Lietuvių kalbos gramatika* (2 leid.). Kaunas: „Švyturio“ bendrovės leidinys.

L: *Lietuvis*, Brazilijos lietuvių laikraštis, San Paulas. Prieiga internete: <https://www.spauda.org/lietuvis-brazil-laikrasciai/>.

LKR 2022: *Lietuvių kalbos rašyba. Taisyklės, komentarai, patarimai*. Parengė R. Vladarskienė, P. Zemlevičiūtė. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

PL: *Pasaulio lietuvis*, Pasaulio lietuvių sąjungos žurnalas, Kaunas, leistas 1937–1940. Prieiga internete: <https://www.spauda.org/pasaulio-lietuvis-laikrastis/>.

PAŽ: *Pietų Amerikos žinios*, Argentinios lietuvių tautiškas savaitraštis, Buenos Airės, leistas 1931–1940. Prieiga internete: <https://www.spauda.org/pietu-amerikos-zinios-laikrastis/>.

* Už Lietuvių kalbos institutui perduotas Broniaus Savicko „Rašybos reformos“ rankraščio kopijas dėkoju Daliai Kutraitei-Giedraitienei, kelionėje Jungtinėse

Amerikos Valstijose susipažinusiai su Delia Savickaite.

Straipsnių ciklas „Lietuvių kalbos naujovės ir įdomybės“. Straipsnį rėmė Valstybinė lietuvių kalbos komisija.

Jeigu norėtumėte publikuoti visą straipsnį ar jo dalį, prašom nurodyti informacijos šaltinį ir autorius.